

Ásirese, háreketli oýınlar olardaǵı háreketiń sulıw orınlanıwın qıymıldınıń anıq dál iske túsiwın jıynaqlı jeńil háreket etiwın jetilistiriw usınday gózzal háreketlerden jaslardıń estetikalıq lázzet alıwın insan denesindegi epli háreketlerden zawiqlanıwın payda etedi. Balalar oýını sanı jaǵınan qızlar oýınına salıstırǵanda ádewir kóp ushırasadı. Ásirese, bul jas óspirim hám úlken jastaǵı dáwirde ayrıqsha kózge túsedı. Bunıń sebebi ,qızlar jaslayınan analarına uy ishi jumıslarına aktiv járdemshi bolǵanlıqtan qızlar ushın

arnawlı oýınlar oǵada kemeyip ketken. Bul jasta olar keste toqıw kishkene úkelerin jubatıw menen bánt bola baslaǵan. Kóbinese, anasına járdemlesip, uy xojalıǵı jumısların úyreniwge kirisken. Usıǵan qaramastan, xalıq pedagogikası jaslardıń jaqsı pazıyletlerge bay, shınıqqan, turmıstaǵı qıyınshılıqlarǵa uqıplı, aqıllı adamgershilikli, dúnya gózzalılıǵın seziniw er jetiwine xalıq oýınlarınan tárbiyalıq tásirinen keń paydalanıp kelgen. Xalıqtıń bul tájiriwbeleri házirgi jaslardı qalıplestiriwde de úlken áhmiyetke iye.

Ádebiyatlar

1. Bazarbaev J., Dáwletova Q. Ádeptanıw. - Nókis: 1992.
2. Qaraqalpaq folklorı. V tom, -Nókis: «Qaraqalpaqstan», 1980.
3. Shılmanov P. Milliy oýınlarımızdı umıtpayıq. /«Erkin Qaraqalpaqstan». -Nókis: 1991, 10-avgust, 53-sanı.

REZYUME

Maqolada qaraqalpaq xalqınıń tarixiy tarbiya uslubları haqida aytilgen. Xalq pedagogikasida bolalarga jismoniy tarbiya berishning o'ziga xos turlari tahlil qilingan. Tarbiya turlarining bir-biriga bogliqligi aks etgan.

PEZIOME

В статье описываются исторические методы воспитания каракалпакского народа. Анализируются свойственные виды физического воспитания детей в народной педагогике. Рассматривается взаимосвязь между видами воспитания.

SUMMARY

The article describes the historical methods of Karakalpak folk education. There are analyzed specific types of physical education of children in national Pedagogics. The author also shows the relationship between types of education.

Tálim - tárbiya teoriiyası hám metodikası

UDK: 7A8. A-15

BO‘LAJAK JISMONIY MADANIYAT VA SPORT O‘QITUVCHILARINING MA‘NAVIY-AXLOQIY TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH

N.A.Abdukarimov – katta o‘qituvchi

S.S.Tuychiyev – katta o‘qituvchi

Jizzax davlat pedagogika instituti

Tayanch so‘zlar: auditoriya, ma‘naviyat, axloq, sport, gimnastika, sport to‘garaklari, axloqiy madaniyat.

Ключевые слова: аудитория, духовность, этика, спорт, гимнастика, спортивные кружки, нравственная культура.

Key words: audience, spirituality, ethics, sports, gymnastics, sports clubs, moral culture.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda barcha sohalar singari, ta‘lim sohasiga ham e‘tibor qaratilmoqda. Jumladan, ta‘limning barcha bo‘g‘inlari zamonga mos tarzda tubdan qayta qurilmoqda. Zero, Prezidentimiz SH.Mirziyoev Oliy Majlisga Murojaatnomada belgilab bergan vazifalar bu sohaga yanada e‘tibor qaratilayotganligidan dalolat beradi. Xususan, O‘zbekiston Oliy pedagogik ta‘lim jarayonining hozirgi bosqichida muhim vazifalaridan biri boshlangich ta‘limning sifat va samaradorligini oshirishdir [1].

Ushbu ta‘kidni amalga oshirishda barcha OTMLarida bo‘lajak jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishida tahsil olayotgan bo‘lajak o‘qituvchilarni yuksak darajada tayyorlashni taqozo etmoqda [2:20].

Ayniqsa, darsdan tashqari mashg‘ulotlarda talabalarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish va ularni ma‘naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan bo‘lib qolmoqda.

Darhaqiqat, ma‘naviy-axloqiy tarbiya bo‘lajak o‘qituvchilarning ongi, ruhi va qalbida shakllangan ma‘naviy qarashlar, axloqiy fazilatlar, ijtimoiy munosabatlarni takomillashtirish mazmunini ifodalaydi. Chunki bu masalada oliy pedagog olim ta‘lim jarayonida rivojlantirish yoki takomillashtirish to‘grisida so‘zlash kerak bo‘ladi. SHu jihatdan bo‘lajak jismoniy tarbiya va sport o‘qituvchilarini tayyorlashda darsdan tashqari mashg‘ulotlar nazariy va amaliy imkoniyatlariga egaligi bilan diqqatini tortadi.

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarning quyidagi turlari samarali ekanligi kuztilmoqda.

- a) Darsgachagimnastika;
- b) Ko‘ngilochar sport o‘yinlari;
- c) Sportto‘garaklari;
- d) Bayramlar;
- e) Musobaqalar;
- f) Uchrashuvlarvah.k.

Bu jarayonlarda ma‘naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash muayyan reja dasturga asoslanishi kerak.

O‘qituvchi bu masalaga alohida yondashishi va o‘zining ishiga va modullariga ega bo‘lishi kerak.

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda talabalarni ma‘naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda quyidagi xususiyatlariga ega bo‘ladi:

- 1) Jismoniy etuklashtirish
- 2) ma‘naviy onglikni kuchaytirish
- 3) axloqiy madaniyatni tarkib toptirish [3:46].

Aynan jismoniy, ma‘naviy va axloqiy komillik bo‘lajak jismoniy tarbiya va sport o‘qituvchilarining ma‘naviy-axloqiy tarbiyasi negizini tashkil qiladi.

SHu sababli bu negizlar darsdan tashqari mashg‘ulotlarda tashkil qilinadigan ma‘naviy-axloqiy tarbiya ishlari mazmuni, maqsadi va muddaolarini belgilaydi. Jismoniy, ma‘naviy, onglik axloqiy madaniyatga asos bo‘lishi pedagogik omillar to‘plamida asoslab o‘tilgan [3:48].

Bo‘lajak jismoniy tarbiya va sport o‘qituvchilarining darsdan tashqari mashg‘ulotlarda ma‘naviy-axloqiy tarbiyasini tashkil qilish mazkur usullarga tayanadi:

- 1) Yo‘naltirish
- 2) Tashkillashtirish
- 3) Ko‘niktirish

Bunday yo‘naltirish talabalarni ideal maqsad-muddalarga yo‘naltirish, “takomillashtirish”, ularning ma‘naviy, axloqiy va ijtimoiy fazilatlarini rivojlantirish hamda ko‘niktirish esa ma‘naviyat va axloq qoidalariga amal qilish bilan qurollantirishga asoslanadi. Ko‘p hollarda shakllantirish, tarkib toptirish, rivojlantirish to‘grisida gapirilganda va bu yondashuv ta‘limning umumiy o‘rta va o‘rta maxsus bosqichlariga mos kelishini unutib bo‘lmaydi [4]. SHu sababli oliy pedagogik ta‘lim bosqichlariga yo‘naltirish, takomillashtirish va ko‘niktirish masalalariga e‘tibor berish, bizningcha, kutilgan samara beradi.

Jismoniy madaniyat va sport o'qituvchisi ma'naviyat va axloq masalasida namuna ko'rsatishi taqozo etiladi. Chunki mazkur soha xususiyati o'ziga xos bo'lib, unga ko'ra, mahoratni sport ustalari va jismoniy tarbiya o'qituvchilari ma'naviyat va axloq masalasida ibrat ko'rsatib kelmoqda. SHu sababli darsdan tashqari mashg'ulotlarning uchrashuv kabi turlarining imkoniyatlaridan oqilona foydalanish kerak bo'ladi. Misol uchun, "O'zbekiston belgisi" sovrindori FIDA referenti Ravshan Ermatov ma'naviyat va axloq masalasida namuna bo'ladigan sport ustasi va murabbiylardan biridir. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, uning ma'naviy-axloqiy qiyofasida quyidagi jihatlar bo'rtib tura-

- Bilimdonlik;
- Kasbiy etuklik;
- Kamtarlik;
- Bosiqlik;
- O'z ustida mudom shug'ullanish;
- Katta kichikka bir xil munosabatda bo'lish;
- O'zini boshqara olish;
- Faqat olg'a intilish...

Bunday shaxs bilan muloqotda bo'lish, uning yutuqlari va kamchiliklarini o'rganish bo'lajak o'qituvchilar uchun foydadir. Muayyan jihatdan ma'naviy-axloqiy tarbiya aniq va real namunalar asosida amalga oshirishni taqozo etadi.

Zero, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil qilish indikatorlarni ham e'tibordan soqit qilmasligi kerak. Bu o'rinda ta'kidlab o'tish lozimki, indikatorlarning quyidagi uchasi e'tiborni tortadi:

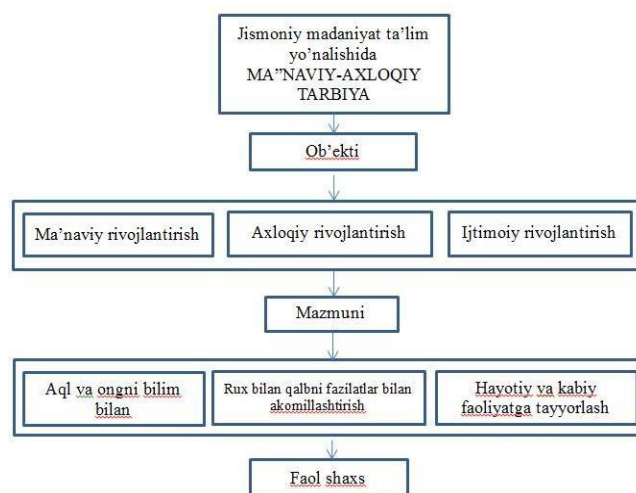
- 1) Sharoit;
- 2) Muhit;
- 3) Nazorat.

Darsdan tashqari mashg'ulotlarda ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil qilishda sharoitni yuzaga keltirish muhim o'rin tutadi. Buning uchun:

- mavjud vaziyat, holat va imkoniyatlardan oqilona foydalanish;

- Ma'naviy-axloqiy tarbiya beruvchilarni belgilash;
- Har bir imkoniyatdan foydalanish harakatida bo'lish;

Diqqat qilinsa, ma'naviy-axloqiy tarbiya jismoniy madaniyatning poydevoridir. E'tibor bering (1- chizma)

Bunday yondashuv bo'lajak mutaxasislarni ko'tilgan darajada ma'naviy-axloqiy tarbiyalash imkonini beradi.

Muhit-ma'naviy-axloqiy tarbiyaning poydevoridir. Bunda e'tibor berish kerak:

- Talabalar bilan individual shug'ullanish;
- Ochiq, erkin va oshkora muloqotni tashkil qilish;
- Yutuqlarni raqbatlantirib, kamchiliklarni isloh qilib borish;

Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil qilishning nazorat indikatorlari quyidagilarga tayanadi:

- Talabalarining ma'naviy va axloqiy sifatlarini rivojlantirish;
- Talabalarining individual ma'naviy-axloqiy qiyofasini tarkib toptirish;
- Talabalarining ma'naviyatini va axloqning darajasini kuzatib borishdan iborat.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, bo'lajak jismoniy tarbiya va sport yo'nalishida tahsil olayotgan o'qituvchilarni yuksak darajada tayyorlash va darsdan tashqari mashg'ulotlarda ularni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash o'ziga xos xususiyatlarga egaligi bilan diqqatni tortadi. Bu borada tadqiqot ishlarini davom ettirib borish zaruriyat bo'lib turibdi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoevning Oliy Majlisiga Murojaatnomasi. /"Xalq so'zi" 2017 yil 23 dekabr.
2. Ahmedov F., Atamurodov SH. Boshlang'ich sinflarda jismoniy madaniyat darslari. -T.: 2017. 20-b.
3. Ma'naviyat: Asosiy tushunchalar izohli lug'ati. -T.: 2009, 46-48-b.

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada Oliy o'quv yurtlari bo'lajak jismoniy madaniyat darslarining auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarida talabalar ma'naviy-axloqiy tarbiyasini tashkil qilish to'qrisida fikr yuritilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье изложена организационная работа по нравственному воспитанию со студентами во внеаудиторной работе на занятиях физической культуры в высших учебных заведениях.

SUMMARY

This article considers the role of physical education in circle classes to the spiritual upbringing of the students in Higher Educational institutions.

«ГАЛОГЕНЛАР» МАВЗУСИНИ ЎҚИТИШДА ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

М.Б.Ажиева – педагогика фанлари номзоди, доцент

Г.Кувватова – магистрант

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сузлар: галоген, дидактика, кимё, фтор, хлор.

Ключевые слова: галогены, дидактика, химия, фтор, хлор.

Key words: halogen, didactics, chemistry, fluorine, chlorine.

Мазкур мақола мисолида галоген элементларнинг Республикамиздаги табиий заҳиралари ва улардан маҳсулотлар ишлаб чиқарилишни дарсада баён этишни кўриб чиқамиз. Бу маълумотлар дарснинг самардорлигини оширишнинг ва ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг муҳим омили эканлигини кўрсатиб ўтамиз.

Мазкур дарсни мактаб кимё курси 8-синфида, академик лицей, касб-хунар коллежлари ва олий ўқув

юртлари "Умумий ва ноорганик кимё" дарсларда ўтиш тавсия этилади.

Мавзу бўйича қўшимча дидактик материаллар берилган. Масалан, шу элементларнинг очилиши тарихидан, республикамизда табиий заҳираларининг жойлашиши бўйича харитаси, саноатда бу элементларнинг олиниш усуллари, халқ ҳўжалигида ишлатилиши батафсил берилган. Фойдаланган адабиётлар манбаи кўрсатилди.